

Opera ‘Brokeback Mountain’ vertelt het verhaal van twee cowboys met homoseksuele gevoelens. Maar anders dan in de gelijknamige succesfilm.

TEKST **Peter van der Lint**

‘We hadden geluk dat er een schitterende storm opstak, de berg liet van zich horen’

Regisseur Ivo van Hove

Oprachtgever Gerard Mortier

Librettist Annie Proulx

Boven: Bariton Daniel Okulitch (Ennis) houdt tenor Tom Randle (Jack) vast. Links: de zangers in het ruige landschap van Wyoming.

Het grote operaproject ‘Brokeback Mountain’ begon bij Gerard Mortier. De grote Belgische intendant bedacht het plan voor de New York City Opera, inmiddels failliet. Maar Mortier hevelde het project over naar Madrid waar hij tot voor kort het Teatro Real leidde. Daar vond dinsdagavond onder grote belangstelling van de internationale pers de wereldpremière plaats.

Vanaf het begin wilde Mortier de nieuwe opera plaatsen naast Wagners ‘Tristan und Isolde’. Volgens hem gaan beide universele verhalen over hetzelfde: de onmogelijke liefde tussen twee mensen. En dus konden we in Madrid op maandag naar Richard Wagners opera kijken en op dinsdag naar die van Charles Wuorinen (1938). Want het was die New Yorkse componist aan wie Mortier de ‘Brokeback’-opdracht gaf.

Wuorinen staat bekend om zijn stekelige, onverbiddelijke muziek. Dat zou perfect passen bij het oorspronkelijke korte verhaal van Annie Proulx (1935), dat veel gelaagder en ruiger is dan de gelikte filmversie die Ang Lee er in 2005 van maakte.

Mortier wist Proulx, net als Wuorinen een minimalist, over te halen om haar verhaal om te schrijven naar een heus operalibretto. Aan Ivo van Hove werd de regie uitbesteed. In gesprekken met Wuorinen, Proulx en Van Hove wordt duidelijk hoe hoog zij Mortier hebben zitten. Het woord ‘genie’ valt meerdere malen. De Belg, inmiddels sterk verzwakt door zijn gevecht tegen alvleesklierkanker, verscheen

maandag op de persconferentie om zijn geestkind mede ten doop te houden.

Vrijdag: de voor-generale repetitie

Er is volgens Van Hove niets goed gegaan met de video-projecties. Achter computerschermen wordt tijdens de repetitie verhit gediscussieerd over wat er mis is. Bariton Daniel Okulitch die de rol van Ennis zingt, heeft last van een opkomende verkoudheid. Tijdens zijn belangrijke slotmonoloog zingt hij op fluistertoon om zijn stem te sparen. De spanning stijgt. De weinige aanwezigen in de zaal zijn na afloop onder de indruk en stil.

Het is opvallend dat bijna alle betrokkenen afgeven op de film van Lee. Vanwege die film ging het verhaal over twee cowboys die in het ruige Wyoming verliefd op elkaar worden de wereld over. Van Proulx was bekend dat zij de film te veel vond focussen op de seksuele relatie tussen Ennis en Jack. Mortier vindt de film vooral te sentimenteel, en Wuorinen heeft er geen goed woord voor over. Als de componist gevraagd wordt naar zijn mening over de muziek in de film – de partituur won een Oscar – zegt hij cynisch: “Zat er muziek in de film dan?” Om vervolgens kortaf te zeggen: “No comment”.

Alleen regisseur Van Hove breekt een lans voor de film. “Natuurlijk is de film eerst een obstakel geweest”, zegt hij. “Iedereen weet perfect wat ze willen zien. Maar ik vond de film absoluut fantastisch – een belangrijke film van een belangrijke regisseur. Lee’s film ‘The Ice Storm’ is een van mijn favorieten.”

Annie Proulx kreeg het idee voor het korte verhaal toen ze in een bar in Wyoming zat. “Daar zat een oudere man te staren naar jonge cowboys die pool speelden. Ik vroeg mij ineens af hoe het voor iemand met homoseksuele gevoelens moest zijn in die harde, homofobe omgeving van Wyoming. Mensen daar kunnen heel hartelijk zijn, maar ook behoorlijk gemeen. Het verhaal over Brokeback, onderdeel van dertig korte verhalen over de streek, sprong eruit, denk ik, omdat het wereldwijd aan gevoelens raakte in een wereld die steeds opener werd voor de homogemeenschap.”

Proulx had nooit kunnen denken dat haar stugge personages nog eens liefdesduetten zouden gaan zingen. “Nee, want dan had ik Jack wel Antonio of zoiets genoemd. Ik heb vroeger veel opera gezien en was bepaald opgewonden

‘Ik vroeg mij ineens af hoe het voor iemand met homoseksuele gevoelens moest zijn in die harde, homofobe omgeving van Wyoming’

om eraan te beginnen. Om iets bij te kunnen dragen aan die aloude kunstvorm. Tegenwoordig wordt alles gereduceerd tot snelle clips. Opera is echt, neemt de tijd. Ik vond het verbazingwekkend om al die verschillende professionals uit de operawereld te leren kennen. De sensatie te voelen hoe al deze onderdelen samenkomen.

“Het originele verhaal is er in de opera nog steeds. Een oeroud verhaal over geliefden onder een verkeerd gesternte. Het is rijker en dieper geworden, ik kon de personages laten groeien. Niet alleen Ennis en Jack willen dat er van hen gehouden wordt, maar iedereen in het verhaal. In de film vond ik de berg, die overigens niet echt bestaat, te mooi, te lieflijk. Brokeback Mountain is gevaarlijk, oefent een donkere magie uit over iedereen die er op durft te gaan. Ik ben met Charles Wuorinen door het gebied gereden. Er werd niet veel gezegd in de auto. En we hadden geluk dat er een schitterende storm opstak, de berg liet van zich horen.”

Zaterdag: de generale repetitie

Bariton Okulitch besluit het erop te wagen en zingt de indrukwekkende slotmonoloog op volle kracht. Nu wordt duidelijk wat er gisteren miste. Zijn nu-of-nooit-interpretatie hakt erin. Met de videoprojecties gaat inmiddels alles goed. Het Teatro Real zit vol met genodigden. Het slotapplaus is warm, de meesten verlaten aangedaan de zaal.

Dat Wuorinen de ruige omgeving goed op zich heeft laten inwerken, blijkt aan het begin

van de opera. Aartsdonkere tonen van tuba, contrafagot, basklarinet, lage pianoklanken, grote trom en trombones roepen een dreigende sfeer op die tegelijkertijd aantrekkelijk is. Het begin vormt gedurende de twee uur dat de opera duurt een soort *Leitmotiv*. Op het achter scherm doemt langzaam het onherbergzame landschap op in de video van Tal Yarden.

“Ik heb de opera de structuur gegeven van twee aktes met elk elf scènes”, zegt Wuorinen. “Maar Ivo van Hove heeft er een driedeling van gemaakt. Hij laat ook alles zonder pauze spelen en ik ben heel blij met deze opbouw. De berg betekent voor de cowboys vrijheid, maar ook dreiging en uiteindelijk de onmogelijkheid om hun relatie te laten slagen. Ik ben met de prelude begonnen, met het motief van de berg dus. Bij het compositieproces was de tekst van Proulx voor mij het belangrijkste – de betekenis ervan.”

“Ik wist vrij snel dat Ennis een donkere bariton moest zijn en Jack een tenor. Ennis zit gevoelsmatig en seksueel het meest in de knoop. In het begin zingt hij amper. Het is meer *Sprechgesang* zoals in Arnold Schönbergs ‘Moses und Aron’, een van mijn lievelingsopera’s. Gedurende de twintig jaar dat het verhaal duurt, gaat Ennis steeds meer zingen, totdat hij aan het einde, als het te laat is, zijn grote monoloog zingt. Jack is gepassioneerd, dat hoor je in zijn manier van zingen. Hij wil iets voor elkaar krijgen, maar het lukt hem niet in die gemeenschap waarin homoseksualiteit absoluut verboden is. Het is moeilijk voor te stellen dat het nog steeds bestaat.

“Ik heb van 2008 tot 2012 aan de opera gewerkt en was erg blij met de tekst van Proulx. Die laat zich bijzonder goed op muziek zetten. En nogmaals, met de productie van Van Hove ben ik bijzonder blij.”

Maandag: de persconferentie

In vloeiend Spaans, en met een voor zo’n ziek iemand onvoorstelbare energie, praat Gerard Mortier voor journalisten uit meer dan dertig landen over het project. Hij is zeer verheugd dat hij er bij kan zijn – hij heeft ervoor gevochten. Hij verwacht dat er mensen zullen zijn die denken: “O la, la, een Mortier-project, dat zal wel weer een schandaal worden met seks op het toneel. Maar daar gaat het niet over. Velen lijden nog onder hun seksualiteit, overal ter wereld. Ik maak theater met grote thema’s, taboes – het is geen vermaak. De katholieken lopen in Frankrijk te hoop tegen het homohuwelijk alsof ze met een jihad bezig zijn. En het echte Sodom en Gomorra is niet ‘Brokeback Mountain’, maar het misselijkmakende Euro-Vegas project hier vlakbij Madrid, waar voor miljoenen een casinoparadijs gebouwd zou worden. Ik wil debat uitlokken. Dit is een politieke opera, in de goede betekenis van het woord. En ja, het kan in Madrid. Misschien is er hier een conservatief publiek, maar een premièrepubliek bepaalt niet het slagen van een nieuwe opera.”

Ivo van Hove en Gerard Mortier kennen elkaar al veertig jaar. “Maar nooit eerder hebben we samengewerkt”, vertelt de regisseur. “In 2010 vroeg Mortier me voor dit project, toen het libretto van Proulx al af was. Na lezing zag

‘Kijk naar de anti-homo-ontwikkelingen in Rusland en India. De opera komt op een heel goed moment.’

ik meteen mogelijkheden. Dat is heel belangrijk, dat je meteen een eigen wereld voor je ziet. Ik vind ‘Brokeback Mountain’ bovendien een heel eigentijds verhaal dat ergens over gaat. Kijk naar de antihomo-ontwikkelingen in Rusland en India. De opera komt op een heel goed moment, het begint te spelen.

“Het goede van Wuorinen was dat hij de partituur op tijd af had. Dat is bij hedendaagse componisten weleens anders. Ik kan een partituur inmiddels best lezen, maar ik heb nu voor het eerst met een musicoloog als dramaturg samengewerkt. Dit is voor mij de eerste keer dat ik een totaal nieuwe opera regisseer. Ik had geen kader, geen voorbeelden. Wat doe je met de orkestrale interludes die Wuorinen componeerde? Pas toen ik een idee van het geheel had, ben ik aan een concept begonnen.

“De zes of zeven duetten in de opera zijn voor mij heel boeiend: zij vertellen het hele verhaal. Opera geeft je de mogelijkheid om het via muziek ergens over te hebben – opera vergroot alles. In het begin waren er best uitdagingen. Al-

leen die berg al. Wat doe je daar mee? We zijn met videokunstenaar Tal Yarden gaan filmen in Wyoming. De harde sfeer van het verhaal moest zichtbaar worden. Al snel heb ik de tweedeling van de opera in drieën gehakt: de berg, de twee families van Ennis en Jack en de scènes na Jacks dood.

“In het simultaandecor bij beide families – met het motelbed waar Jack en Ennis elkaar ontmoeten in het midden – heb ik me laten inspireren door de kunst van Edward Hopper. Na Jacks dood wordt het decor zwart, het verhaal wordt universeel. Voor Ennis is er niets meer. Wuorinen componeert aan die slot een koor, maar ik laat de koorleden vaker opkomen, als een verbeelding van de homofobe maatschappij, die niet kan accepteren dat er andere mensen zijn”.

Dinsdag: de wereldpremière

Volgens Mortier bepaalt een premièrerepubliek dan wel niet het succes van een nieuw werk, maar de Madrilenen tonen zich na de aangrijpende opera bijzonder enthousiast. Als uiteindelijk Wuorinen en Proulx gezamenlijk het toneel betreden, wordt het enthousiasme ovatieneel. Ze staan er wat bedremmeld bij. Jammer dat Mortier zich niet vertoont. Want juist hij verdient voor dit schitterende project het allergrootste applaus.

Een recensie van ‘Brokeback Mountain’ staat morgen in de krant. De opera is in Madrid nog te zien tot en met 11 februari. Op 7 februari wordt de opera live gestreamd via Medici TV.